

Ophævelsen af Grønlands kolonistatus et grønlandsk krav?

af Axel Kjær Sørensen

I artiklen fremlægger lektor Axel Kjær Sørensen, Århus Universitet, hovedresultaterne af en undersøgelse af den dansk-grønlandske debat om statusændringen i 1953, som i sin helhed er trykt i tidsskriftet HISTORIE, XII, 1-2, 1977, s. 159 ff.

Den statsretlige integrering af Grønland i Danmark har været behandlet af Finn Petersen med hensyn til arbejdet i FN i „Grønlandssagens behandling i FN 1946-54“, Odense 1975, og er blevet berørt i samme sammenhæng i Max Sørensen: *Denmark and the United Nations*, New York 1956. Begge skrifter kom frem til, at den danske interesse i ophævelsen var ønsket om at frigøre sig fra et FN-tilsyn, der syntes at blive mere og mere generende. Dette resultat rokker nærværende undersøgelse ikke ved, men den prøver at få fat i den grønlandske del af debatten, ligesom den graver lidt dybere i den danske del for at kunne klarlægge, hvem der egentlig tog initiativerne. Udover på landsrådsforhandlinger, kommissionsbetænkninger o. lign. officielt materiale hviler arbejdet på en gennemgang af dansk presse via samlingen på Arktisk Institut, af Grønlandsposten og af lrs. Lannungs arkiv vedr. Grønland/FN samt materiale i Rigsdagens Grønlandsudvalgs arkiv.

Som de første grønlandske ønsker kom til udtryk i befrielsessommeren 1945 indeholdt de ingen direkte ønsker om en statsretlig sammenlægning med Danmark. Tættest på kom Augo Lynge i et indlæg i Grønlandsposten 1945 s. 225, hvor han „af grønlænderen ønskede at gøre en god, dansk borger“, helt ligestillet med øvrige danske borgere. Det var sikkert for radikalt for øvrige grønlændere, for på landsrådsmødet 1945 blev det ikke taget op. Derimod ønskede man at bibeholde det under krigen fungerende fællesstyre i Grønland, og man ønskede en fast repræsentation i Rigsdagens Grønlandsudvalg. Ingen af delene fik man dog, da det udvidede grønlandsudvalg forhandlede de grønlandske ønsker i første halvdel af 1946. Dette fremkaldte til gengæld en storm af protester fra reformtilhængerne, både danske og grønlandske. I denne sammenhæng dukkede de første danske røster op om helt at sløjfe kolonibegrebet, og det ud fra en foruroligelse over, at amerikanerne ikke

I forbindelse med grundlovsændringens 25 års dag udsender Det grønlandske Postvæsen ovenstående frimærke, tegnet af Johannes Rosing.

gjorde mine til at forlade de grønlandske baser, som de havde etableret efter 1941-overenskomsten med den danske Washington-ambassadør, Henrik Kauffmann. Så vidt det kan spores, var den første danske politiker, der tog sagen op, den radikale landstingsmand Hermod Lannung. Efter sin deltagelse i FN-samlingen i 1947 sagde han til aviserne i december, at så snart forholdene beretigede til det, måtte man ikke vente med at give grønlænderne repræsentation i rigsdagen, så Grønland kunne blive en ligeberettiget del af Danmark. På Det Radikale Venstres landsmøde i juni 1948 var spørgsmålet så meget mere

afklaret, som at det nu drejede sig om at få en løfteparagraf i den nye grundlov, der var under udarbejdelse, så kunne lovgivningsmagten altid senere ophæve Grønlands kolonistatus. Statsminister Hans Hedtoft tog også sagen op. På et pressemøde i juli, hvor han fortalte om de nye planer for Grønland, nævnte han, at spørgsmålet om at forvandle Grønland fra koloni til et dansk amt også skulle undersøges. Det samme meddelte man i FN. „It is the intention of the Danish Government to inquire during 1948–49 into the question of establishing Greenland as a part of Denmark and on equal footing with the rest

of the kingdom“, hed det i generalsekretærens resumé af den danske indberetning om Grønland dette år.

Såfremt dette udtrykte en forventning om, at landsrådet også ville finde integreringen en god idé, blev man skuffet. Skønt landsrådet sagde ja til de øvrige planer om landets åbning og monopolets bortfald, så afviste det repræsentation i rigsdagen med den begrundelse, at tiden ikke var inde til, at den grønlandske befolkning blev repræsenteret af et enkelt medlem i rigsdagen på grund af landets spredte bebyggelse (Landsrådsforhandlingerne 1948 s. 79). Det er ikke lykkedes at trænge om bag denne formulering, så det kunne afgøres, om det var en generel uvilje mod repræsentation, eller om spørgsmålet om 1 eller flere repræsentanter var et kardinalpunkt.

Til gengæld var udtalelsen jo ikke en afvisning af, at repræsentation engang kunne komme på tale, og den tanke gik da også videre i den store grønlandskommissions betænkning. I en foreløbig redegørelse til landsrådet i 1949 om kommissionens arbejde fremlagdes den af Det Radikale Venstre i juli 1948 udformede formel om en løfteparagraf i grundloven til senere udfyldning ved lov som kommissionens indstilling. Det accepterede landsrådet, og det gik i næsten uændret formulering videre til kommissionens endelige betænkning (bind 2 s. 35 f.).

Den hidtidige udvikling i spørgsmålet havde altså været et dansk initiativ, der i afsvækket form havde fået accept fra grønlandsk side.

Det næste udspil kom fra grønlandsk

side i forbindelse med, at Augo Lynge blev valgt ind i landsrådet i 1951. Her holdt han en åbningstale, der kunne tolkes som et ønske om, at grønlandsk repræsentation i rigsdagen skulle gennemføres snarest. Den kunne også tolkes som, at det skulle ske engang i fremtiden og således ikke indeholde mere end 1950-betænkningen, omtalt ovenfor. „Derfor må vi fastholde det ønske, at Grønland må i fremtiden have grønlandske repræsentanter i den danske rigsdag,“ sagde han (Landsrådsforhandlingerne 1951 s. 9). Der er også det problem i tolkningen af dette indlæg, at det ikke klart fremgår, om det er holdt på egne vegne eller på landsrådets vegne. I lyset af, hvordan Augo Lynge senere udlagde talen, har nærværende forfatter standset ved at tolke talen som en bevidst prøveballon, der senere kunne gives den status og det indhold, der var behov for. Fundamentet var lagt, bygningen kunne rejses.

I vinteren 1952 deltog Augo Lynge og Fr. Lynge som grønlandske tilfornordnede i nogle i denne sammenhæng vigtige møder i Rigsdagens Grønlandsudvalg. De bragte her selv spørgsmålet om Grønlands statsretlige stilling på bane og ville vide, hvor langt man i Danmark var kommet med det spørgsmål. Via Hans Hedtoft, der også var medlem af den siddende forfatningskommission, blev det hurtigt afklaret, at det var man ingen vegne kommet med, men helt personligt mente Hedtoft, at det ville være af stor værdi overfor omverdenen, at grønlandske repræsentanter deltog i det parlamentariske arbejde på fuldstændig lige fod med de

øvrige rigsdagsmedlemmer. På dette sted tog Augo Lynge ordet og udlagde sin 1951-tale som en landsrådshandling, men fortsatte som sin personlige mening, at man ikke kunne nøjes med repræsentation i grønlandsudvalget, men burde have fuld indlemmelse i Danmark (Mødereferater 20. og 21. febr. 1952, Rigsdagens Grønlandsudvalgs arkiv). Dette udlagde grønlandsudvalget i sin fremsendelse af spørgsmålet til forfatningskommissionen som landsrådets almindelige ønske om i den nye grundlov at ophæve Grønlands kolonistatus. Danske politikere greb således tilbuddet med begge hænder. Landsrådet tilsluttede sig enstemmigt i 1952, og med vedtagelsen af den nye grundlov i Danmark i 1953 havde et dansk-grønlandsk samarbejde, hvor danskerne havde taget initiativet i første omgang og Augo Lynge i næste part, ført til det ønskede resultat.

Mens således spørgsmålet om, hvem der tog initiativerne, kan siges at være løst med den ovenstående udredning,

står tilbage at forklare, hvorfor landsrådet sagde nej i 1948, og hvorfor det sagde ja i 1952. Mere udtømmende kan det kun besvares ved at trænge dybere ind i det grønlandske (og grønlandsk-sprogede) materiale, end der ved denne lejlighed har været evner og tid til. Det er dog ikke usædvanligt i øvrig kolonihistorie at finde indfødte eliter, der ser udvejen til at forbedre deres landsmænds situation i en assimilering med moderlandet. Her skal blot nævnes „Jeune Algeriens“ og Ferhat Abbas i Algier.

Forbedringen af grønlændernes levestandard blev ikke glemt som et mål for integreringen i de grundlovstaler, grønlandske politikere holdt i 1953. Og man vidste i Grønland, at Danmark gerne så kolonistatus'en ophævet. Som Uvdlo-rianguaq Kristiansen formulerede det i 1948 (Grønlandsposten 1. marts):

„Vi kan ikke hjælpe vort land til fremskridt uden samarbejde med de danske.“